

עורכת: ד"ר מירה צורף עריכת לשון: יעל מלכיאל

כרך 5, גיליון מס' 6, 4 ביוני 2015

הפלסטינים – מחזון שתי המדינות לפתרון המדינה האחת?

ד"ר הראל חורב

לצד הדומיננטיות של חזון שתי המדינות במחשבה המדינית הפלסטינית בעשורים האחרונים, המשיך להתקיים תמיד שיח פלסטיני ששלל את חלוקת הארץ. שיח זה, אליטיסטי בעיקרו, נשען על שתי גישות עיקריות: הראשונה אפיינה חלקים במחנה הלאומי, לרבות בזרם המרכזי של אש"ף, שמעולם לא נטשו את רעיון המדינה הדמוקרטית האחת כחלופה אפשרית שבה יובטח שוויון זכויות לבני כל הדתות. הגישה השנייה אפיינה חוגים אסלאמיסטים ובתוכם חמאס, הג'יהאד האסלאמי וזרמים סלפים, שראו ועודם רואים בחלוקת הארץ ויתור אסור בתכלית על אדמה מוסלמית. חזון אסלאמיסטי זה משתרע על מנעד רחב, מהקוטב המיליטנטי התובע את גירוש היהודים ועד זה הדוגל במדינה שבה יורשו יהודים ונוצרים לחיות כבני חסות מוגנים.

בשנים האחרונות התפתח דיון מחודש בסוגיית המדינה האחת. הוא מעסיק בעיקר את תושבי הגדה המערבית, משום ששאלת המדינה האחת רלוונטית לגדה יותר מאשר לרצועת עזה בשל התביעות הישראליות ביחס אליה (כגון בעניין ההתנחלויות וירושלים). לדיון המחודש שותפים אישים הנמנים עם החוגים הלאומיים שזוהו בעבר עם פתרון שתי המדינות, בהם ראש הממשלה לשעבר אחמד קריע, השר לשעבר נביל שעת'י, שר הפנים לשעבר נאצר יוסף, וסרי נסיבה, ממנסחי יוזמת ז'נבה. אולם החידוש הוא בכך שדיון זה מהווה הד לשיח מקיף יותר המשקף ככל הנראה פיחות זוחל ברעיון שתי המדינות ובה בעת התחזקות של רעיון המדינה האחת גם בקרב שדרות רחבות בציבור הפלסטיני. הדבר בא לידי ביטוי בשיח ער ברשתות החברתיות, בהקמת פורומים ציבוריים הדנים בסוגיה ובתמיכה הציבורית הגוברת

שהרעיון זוכה לה, אף שנכון לעכשיו אין מדובר עדיין ברוב. בדצמבר 2011, לדוגמה, תמכו בחזון המדינה האחת 30% מתושבי הגדה; במרץ 2013 31% ובאפריל 2015 - 33%. ניתן להעריך שהשינוי לא התרחש בקרב החוגים האסלאמיסטיים, שממילא נותרו נאמנים לרעיון המדינה האחת, אלא התחולל בעיקר בקרב הזרמים הלאומיים בשל הסיבות הפנימיות והאזוריות הבאות.

ראש וראשית לכל הן הציפיות הנמוכות לכך שמדינה פלסטינית אכן תיכון בשנים הקרובות לצד מדינת ישראל. ברחוב הפלסטיני כמו במקבילו הישראלי, עדיין יש לפתרון שתי המדינות רוב הנע בין 65% ל-70% (על פי נתוני המכון הפלסטיני למחקרים בהנהלת ח'ליל שקאקי). אלא שכמו בישראל, מרבית הפלסטינים (כ-60%) אינם מאמינים כי פתרון כזה אכן יתממש. סבב השיחות האחרון שהתנהל בין ישראל לפלסטינים באוגוסט 2013-מאי 2014 לא עורר ציפיות וכישלונו התקבל באדישות שביטאה בעיקר ייאוש, שעל פי הסקרים אף העמיק בעקבות תוצאות הבחירות האחרונות בישראל.

הסיבה השנייה היא השסע הפנים-פלסטיני המשרה על הציבור הפלסטיני תחושת אין-אונים, ומונע מבחינה מעשית הקמתה של תשתית פוליטית מוסכמת לקידומו של פתרון. שסע זה איננו מתבטא רק ביחסים הקשים בין פתח לחמאס אלא מאפיין גם את הזירה הפנימית בכל אחת מהתנועות. המתח בין ההנהגה המדינית של החמאס לבין הזרוע הצבאית שלה הגיע לשיאו לאחר מבצע 'צוק איתן' בשל נטייתו של האחרונה לשוב ליציר ההתנגדות' שמובילה איראן, שחמאס נטשה אותו ב-2012. ההנהגה המדינית לעומתה (למעט יוצאים מן הכלל כמחמוד א-זהאר) מבקשת להסתמך על השלטון הסעודי בהנהגתו של המלך סלמאן, המעוניין לרתום את חמאס לחזית סונית מול איראן. גם בפתח העצים 'צוק איתן' מתחים פנימיים שהחריף שבהם מתקיים כיום בין אבו מאזן לבין מוחמד דחלאן שסולק מפתח על ידי אבו מאזן ב-2011. דחלאן צבר מאז הון ושליטה בתקציבי פיתוח שהגיעו מארצות המפרץ, אותם הוא מקצה לפרויקטים שונים כראות עיניו בגדה וברצועת עזה. אבו מאזן חושש כי זהו אחד האמצעים שדחלאן, בתמיכתן של כמה מדינות ערביות ובראשן איחוד האמירויות, נוקט במטרה לערער את מנהיגותו והוא נוטה להאשים את דחלאן בכל תסיסה הרוחשת בגדה, כדוגמת ההפגנות שהתחוללו לאחרונה במחנה הפליטים בלאטה. העימות בין השניים גרם לאבו מאזן לדחות את הכינוס השביעי של 'הוועידה הכללית' של פתח שבמהלכו היו אמורות להתקיים בחירות שתערענה את הרכב הוועידה; צעד שהעצים עוד יותר את המתח הפנימי בתנועה.

סיבה נוספת היא מידת האמון הנמוכה של הציבור הפלסטיני בגדה ביכולתו שלו לקדם פתרון מדיני באמצעות התקוממות עממית. סקרי המכון הפלסטיני למחקרים מעידים כי בין כלל האופציות לקידום פתרון, אופציית ההתקוממות האלימה הנה הפופולרית ביותר (36.7%), לעומת אופציית ההתקוממות הלא-אלימה (29.7%) ואופציית המשא ומתן (29.4%). אלא שהמציאות בשטח מוכיחה זה זמן רב שבין תמיכה תיאורטית בהתקוממות, אלימה או לא-אלימה, לבין נכונות אישית להירתם לה באופן מעשי – רב המרחק. אלה שהעריכו שכישלון שיחות 2013-2014 יוביל במישרין לאנתיפאדה שלישית, התבדו. גם אירועי הקיץ והסתיו, ובשיאם מבצע 'צוק איתן', לא התניעו התקוממות נרחבת. היקף המהומות נותר מוגבל גם כיום למרחב המקומי – בעיקר באזור ירושלים – והן אינן מתפשטות לעת עתה לשאר חלקי הגדה, על אף מאמצי חמאס להבעיר את השטח. גם הניסיונות להתקוממות לא-אלימה, למשל באמצעות הטלת חרם ציבורי על מוצרים ישראליים לא צלחו בינתיים, ולא בשל סיכול ישראלי יעיל אלא עקב התגייסות פלסטינית נמוכה.

הפסיביות הזו נובעת ממספר גורמים: על אף שהמצב הכלכלי בגדה לא התדרדר בשנים האחרונות והוא טוב לאין ערוך מזה השורר ברצועת עזה במדדים של רמת אבטלה, עוני ותל"ג, הרי שיוקר המחיה בישראל משפיע על הגדה יותר מאשר על הרצועה. רוב תושבי הגדה אף רואים זה כמה שנים באבטלה ובעוני בעיות קיומיות הקודמות לבעיות אחרות, לרבות הכיבוש וההתנחלויות, ולפיכך הן מדורגות במקום הגבוה ביותר (36% במרץ 2013, 30% באפריל 2015) בהשוואה לבעיות האחרות. אף על פי שהמצב הכלכלי בגדה הנו סביר יחסית, קיימים בה כיסים של מצוקה, שרבים מהם מצויים במחנות פליטים כגינין ובלאטה שבהם התחוללו לאחרונה מהומות שזכו לכינויים כגון "אנתיפאדת הרעבים" (אנתפאצ'ת אל-ג'ועאן). התסכול שמייצרים כיסי מצוקה אלה מופנה בעיקר כלפי הרשות הפלסטינית אך מכוון גם לחמאס ולפלגים אחרים, כפי שניתן להתרשם מדבריו של סוחר באזור שכס שצוטטו ב-זואלה ב-17 באפריל 2015: "כולם רוצים כאן לעשות כסף. ואני אומר לך, בגלל המצב הכלכלי ובגלל המצב המדיני, עדיף לנו שלא תהיה רשות פלסטינית. די, שיסגרו את העסק, שיהיה ממשל צבאי ישראלי של היהודים וסלאמאת, או אינתיפאדה שלישית. אני אומר לך: כל הפלגים הפלסטינים, פתח, חמאס - כולם גנבים; לפחות היהודים לא גנבו מאתנו כסף".

גם פלסטינים שאינם מצויים במצוקה קשה מאותתים כי שאיפתם המרכזית היא להבטיח את מצבם הכלכלי. רבים מהם הנם צעירים המכונים בעגה הפלסטינית העכשווית אל-ג'יל אל-מצלחגי, כלומר "הדור האינטרסנטי", פרפרזה על הבחנות

דוריות קודמות כ"דור הנכבה" (ג'יל-אל-נכבה) ו"דור המהפכה" (ג'יל אל-ת'ורה).
אלא שבניגוד לכינויים המעצימים שניתנו לדורות הקודמים, הכינוי הנוכחי משקף
ספק לעג ספק תסכול מהאינדיבידואליזם ומחוסר הנכונות לכאורה של אנשיו
להיענות כקודמיהם לצו האומה.

אפשר להבין את ההתמקדות בביטחון כלכלי כנטייה טבעית בקרב צעירים
השואפים ליציבות ולחיים נורמליים. עם זאת, סדר העדיפויות החדש מעיד ככל
הנראה על שינוי באופי החברה הפלסטינית, שהצטיירה בעבר כחברה מגויסת. יתרה
מזאת, הימנעות ממעורבות פוליטית מצד צעירים אלה – רובם בני מעמד הביניים
ובעלי עמדות פוליטיות מגוונות – פוגעת במיוחד בסיכוי לקדם שינויים פוליטיים,
שכן הם אלה אשר באופן מסורתי מובילים תהליכי שינוי, בחברה הפלסטינית כמו
גם בחברות אחרות. מחקר עדכני שפרסם מכון 'ברסון מרסטלר' מראה כי שאיפות
ליציבות כלכלית ותהליכי דה-פוליטיזציה מאפיינים כיום מיליוני צעירים במזרח
התיכון והם תוצאה ישירה של הייאוש והאכזבה ממהפכות האביב הערבי שעוררו
תקוות גדולות אך הנחילו אכזבות קשות, בעיקר לדור הצעיר שהוביל אותן. החשש
מפני התפתחויות הוות אסון בנוסח האביב הערבי משפיע גם על הצעירים
הפלסטינים, המודעים לירידת חשיבות הסוגיה הפלסטינית בעולם הערבי על רקע
האסונות הפוקדים אותו מאז החלה הטלטלה האזורית. אין מדובר בתחושה
מופרכת: על פי סקרים, העניין בבעיה הפלסטינית אכן איבד מחשיבותו, והוא
ממוקם במקום הרביעי אחרי דאע"ש, הטרור והאבטלה ברשימת הנושאים
המטרידים את בני האזור. לחששות הללו מצטרפת גם הרתיעה מאפשרות חזרתם
של אירועים טראומטיים מניסיון העבר הפלסטיני. בראש אלה ניצב זכרה של
האנתיפאדה השנייה, שנראה כי הטביע את רישומו גם על דורות של צעירים שלא
חוו אותה על בשרם, ובכך ממתן את המוטיבציה להתקוממות נוספת.

הסיבה האחרונה להיעדר מוטיבציה בקרב הציבור הפלסטיני להוביל בעצמו
תמורה מדינית הוא פועלה של הרשות הפלסטינית שאיננה מעוניינת בהתקוממות.
"אנתיפאדה" הוא מונח שעבר דה-מיסטיפיקציה, לפחות בעיני רבים מאנשי הרשות
הפלסטינית המזהים אותו כיום עם ניסיונות חמאס לערער את שלטון הרשות בגדה,
ומשום שהם חוששים שאנתיפאדה חדשה עלולה גם לשחק לידיהם של מבקרי
הרשות מבית. במצב עניינים זה ממלאים מנגנוני הביטחון של הרשות תפקיד מרכזי
בבלימת התדרדרות, וזאת בניגוד לתפקיד המפתח שמילאו בליבוי האנתיפאדה
השנייה.

מאחר ששינוי אינו נראה באופק, הרי שתוצאת ההתפתחויות שנידונו לעיל היא מבוכה המחלחלת לחלקים גדלים בציבור הפלסטיני המשלימים עם פתרון המדינה האחת, לא כבחירה מושכלת אלא כבִּרְרָת מחדל. ואמנם עליית חזון המדינה האחת על סדר היום משקפת את חולשת חזון שתי המדינות ואת אי-יכולתם של החוגים הלאומיים להוציאו מן הכוח אל הפועל. מנגד, גם דרך 'ההתנגדות' המיליטנטית של חמאס אינה מוכיחה את עצמה כאסטרטגיה שמסוגלת לשחרר את פלסטין. אל הוואקום הרעיוני שמותירות שתי ההנהגות הפלסטיניות חודרים אפוא רעיונות חלופיים. אחד מאלה, הוא חזון אסלאמיסטי לא-מיליטנטי המועלה זה כמה שנים על ידי מנהיגים רבי השפעה מאזור דרום הגדה כגון אבו אכרם אבו סנינה, שיח' פריד ג'עברי ועבד אל-והאב רית (שלושתם ראשי חמולות גדולות), לצד מנהיגים סלפים כשיח'ים אבו ח'ליל תמימי, וליד אבו נגימה ומוסא רשיד. מנהיגים אלה גורסים שמאחר שלא ניתן לחלק את הארץ מסיבות דתיות ואחרות, יש לחיות בה בדו-קיום ובשלום עם היהודים ולהמתין לגאולה שממילא בוא תבוא עם בוא המהדי (המשיח המוסלמי). רעיונות אלה אינם נותרים בחלל הריק, כפי שעולה לדוגמה מדבריו של סטודנט חברוני שהובאו ב-30 באפריל 2015: "מאות שנים חיו יהודים ומוסלמים יחד... למה צריך את מדינת ישראל? על פי האסלאם אנחנו מחויבים להגן על הנוצרים והיהודים כמו שהנביא מוחמד הגן על שכנו היהודי."